

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

Σλαβικοί λαοί στα Βαλκάνια, 15ος-18ος αι.

Ενότητα 4: Οθωμανική κατάκτηση

Ελένη Γκαρά

Επίκουρη Καθηγήτρια

Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας

Μυτιλήνη, 2014

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Πίνακας περιεχομένων

1. Στόχοι ενότητας	4
2. Περιεχόμενο ενότητας	4
4. Η κατάκτηση των Βόρειων Βαλκανίων	5
4.1 Από υποτελείς ηγεμονίες σε επαρχίες της αυτοκρατορίας	6
5. Εμπέδωση της οθωμανικής κυριαρχίας	7
5.1 Παράγοντες επιτυχίας	7
6. Επιλεγμένη βιβλιογραφία	11

1. Στόχοι ενότητας

Η ενότητα πραγματεύεται την εποχή της οθωμανικής εξάπλωσης στα Βαλκάνια (14ος-15ος αιώνας) και τους παράγοντες που διευκόλυναν την εμπέδωση της οθωμανικής κυριαρχίας στην περιοχή.

2. Περιεχόμενο ενότητας

- Η κατάκτηση των βόρειων Βαλκανίων: Πότε και υπό ποιες συνθήκες πέρασε υπό οθωμανική επικυριαρχία το βόρειο μισό της Βαλκανικής Χερσονήσου; Με ποιον τρόπο ενσωματώθηκαν οι περιοχές αυτές στο οθωμανικό κράτος και πότε έλαβε χώρα η μετατροπή τους σε επαρχίες διοικούμενες από το κέντρο;
- Εμπέδωση της οθωμανικής κυριαρχίας: Ποιοι παράγοντες έπαιξαν κείμερο ρόλο στην επιτυχία των Οθωμανών να κατακτήσουν τα Βαλκάνια και να διατηρήσουν την κυριαρχία τους στην περιοχή χωρίς σημαντικές αντιδράσεις;

4. Η κατάκτηση των Βόρειων Βαλκανίων

Στο δεύτερο μισό του 14ου αιώνα, εποχή των πρώτων οθωμανικών κατακτήσεων στη Βαλκανική, η χερσόνησος είναι πολιτικά κατακερματισμένη. Η επικράτεια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας έχει περιοριστεί σημαντικά. Η Σερβία, το ισχυρότερο κράτος στις προηγούμενες δεκαετίες (είχε φθάσει να ελέγχει το δυτικό τμήμα της χερσονήσου και τις ελληνικές περιοχές νότια μέχρι τον Κορινθιακό) κατακερματίζεται μετά τον θάνατο του Στέφανου Δουσάν το 1355. Η Βουλγαρία, το άλλο μεγάλο σλαβικό κράτος, διασπάται την ίδια εποχή σε τρεις ηγεμονίες. Στη διάρκεια του επόμενου αιώνα, ο τουρκικής καταγωγής μουσουλμανικός οίκος των Οθωμανών, που έχει ήδη θέσει υπό τον έλεγχό του τη βορειοδυτική Μικρά Ασία και έχει συγκροτήσει ηγεμονία με έδρα την Προύσα, θα επεκταθεί στα Βαλκάνια και θα επιτύχει αυτό που μάταια είχαν επιδιώξει οι χριστιανικές ελληνικές και σλαβικές δυναστείες από το 1204 και μετά: να ενσωματώσει τα βαλκανικά εδάφη σε μία ενιαία αυτοκρατορία.

Η εξάπλωση της οθωμανικής κυριαρχίας στα Βαλκάνια δεν ήταν ευθύγραμμη διαδικασία και συντελέστηκε με διάφορους τρόπους. Η πρώτη κατάκτηση της Θράκης και της Μακεδονίας (ορόσημο η άλωση της Αδριανούπολης το 1369 και η ήττα των σέρβων αρχόντων της Μακεδονίας κοντά στον Έβρο το 1371) υπήρξε καθοριστική, καθώς επέτρεψε την εγκατάσταση μουσουλμάνων εποίκων από τη Μικρά Ασία (κυρίως Τουρκομάνων). Έχοντας εξασφαλισμένη τη νομιμοφροσύνη των εποίκων, οι οποίοι δεν είχαν δεσμούς με τις βαλκανικές δυναστείες αλλά υπάκουαν στους δικούς τους στρατιωτικούς αρχηγούς, και εκμεταλλευόμενοι τις έριδες των χριστιανών ηγεμόνων, οι οθωμανοί σουλτάνοι κατόρθωσαν μέχρι τα τέλη του 14ου αιώνα να επεκτείνουν την επικράτειά τους στο μεγαλύτερο μέρος της χερσονήσου (ορόσημο η ήττα των συνασπισμένων σερβοβοσνιακών στρατευμάτων στο Κοσσυφοπέδιο το 1389). Η προσπάθεια των υπό ουγγρική ηγεσία σταυροφορικών στρατευμάτων να χτυπήσουν τους Οθωμανούς απέτυχε, καθώς το 1396 νικήθηκαν στη Νικόπολη.

Με εξαίρεση τις παλαιότερες κατακτήσεις στη Θράκη και τη Μακεδονία, η μόνη περιοχή που περνά υπό τον άμεσο έλεγχο του σουλτάνου εκείνη την εποχή είναι η Βουλγαρία (μεταξύ 1393-96). Η υπόλοιπη οθωμανική επικράτεια αποτελείται από αυτόνομες υποτελείς ηγεμονίες υπό την ηγεσία χριστιανικών οίκων. Από το 1402, οπότε το κράτος του Βαγιαζήτ κατακερματίζεται μετά την ήττα –και την αιχμαλωσία του σουλτάνου– από τον μογγόλο ηγεμόνα Τιμούρ (Ταμερλάνο) στην Άγκυρα, και για τα επόμενα σαράντα περίπου χρόνια, οι χριστιανοί ηγεμόνες θα προσπαθήσουν να αποτινάξουν την οθωμανική επικυριαρχία, αναζητώντας συμμάχους στη χριστιανική Ευρώπη. Η ήττα των υπό ουγγροπολωνική ηγεσία σταυροφορικών στρατευμάτων στη Βάρνα το 1444 σηματοδοτεί την οριστική επικράτηση των Οθωμανών στα Βαλκάνια, η οποία θα επισφραγισθεί με την άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453.

4.1 Από υποτελείς ηγεμονίες σε επαρχίες της αυτοκρατορίας

Τις επόμενες δεκαετίες ο Μεχμέτ Β΄ θα θέσει υπό τον άμεσο έλεγχο του τις Βαλκανικές περιοχές, καταλύοντας τις προϋπάρχουσες δυναστείες και εγκαθιστώντας οθωμανούς στρατιωτικούς διοικητές και αξιωματούχους. Το 1459 ολοκληρώνεται η κατάκτηση των σερβικών περιοχών (το Βελιγράδι θα μείνει υπό ουγγρική εξουσία μέχρι το 1521), το 1463 καταλύεται το βοσνιακό βασίλειο (η βόρεια Βοσνία θα παραμείνει υπό ουγγρική εξουσία μέχρι τις αρχές του 16ου αιώνα), το 1481 υποτάσσεται η Ερζεγοβίνη και το 1499 το Μαυροβούνιο. Μοναδικό υποτελές κράτος στα δυτικά Βαλκάνια παραμένει η πόλη-κράτος της Ραγούζας (Ντουμπρόβνικ), η οποία αναγνωρίζει την οθωμανική επικυριαρχία το 1458 (προηγουμένως βρισκόταν υπό την επικυριαρχία των Ούγγρων). Η Ραγούζα θα διατηρήσει το ιδιαίτερο καθεστώς της μέχρι το 1806, οπότε θα περάσει υπό τον έλεγχο των Γάλλων και λίγο αργότερα θα ενσωματωθεί στις «Ιλλυρικές Επαρχίες» της Ναπολεόντιας Αυτοκρατορίας.

Η ολοκλήρωση της οθωμανικής επέκτασης στη Βαλκανική Χερσόνησο θα είναι έργο του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπούς, που θα συντρίψει τον ουγγρικό στρατό στο Μόχατς (1526), θα πολιορκήσει τη Βιέννη (1529) και θα προσαρτήσει το μεγαλύτερο μέρος της Ουγγαρίας (1541), που στο μεσοδιάστημα είχε μετατραπεί σε υποτελή ηγεμονία. Το υπόλοιπο μέρος των ουγγρικών εδαφών, η λεγόμενη «Βασιλική Ουγγαρία» θα περάσει υπό την εξουσία των Αψβούργων της Αυστρίας. Ανατολικά της Ουγγαρίας αρχίζει η ζώνη των υποτελών ηγεμονιών: Τρανσυλβανία, Μολδαβία, Βλαχία. Η Τρανσυλβανία θα χαθεί για τους Οθωμανούς στον πόλεμο του 1684-99, αλλά οι δύο τελευταίες θα παραμείνουν αυτόνομα υποτελή κράτη (από το 1715 υπό τη διακυβέρνηση φαναριωτών ηγεμόνων διορισμένων από τον σουλτάνο).

5. Εμπέδωση της οθωμανικής κυριαρχίας

Αναμφίβολα, εκείνο που έπαιξε τον αποφασιστικό ρόλο στην κατάκτηση των Βαλκανίων ήταν οι στρατιωτικές επιτυχίες των Οθωμανών. Από τη στιγμή που ούτε οι ντόπιοι ηγεμόνες ούτε οι σταυροφόροι σύμμαχοί τους κατόρθωσαν να νικήσουν τα οθωμανικά στρατεύματα, παρά τις επανειλημμένες προσπάθειές τους, η κυριαρχία των σουλτάνων ήταν δεδομένη. Το ενδιαφέρον στην οθωμανική περίπτωση όμως δεν είναι τόσο ότι κατέκτησαν τα Βαλκάνια, αλλά ότι τα κράτησαν για τόσους αιώνες. Σε αντίθεση με τις άλλες προσπάθειες αυτοκρατορικής συγκρότησης από το 1204 και μετά, το εγχείρημα των σουλτάνων πέτυχε. Όχι μόνο κατάφεραν να θέσουν υπό την εξουσία τους το μεγαλύτερο μέρος των Βαλκανίων στα τέλη του 14ου αιώνα, αλλά, παρά τον κατακερματισμό που ακολούθησε την ήττα του Βαγιαζήτ στη μάχη της Άγκυρας (1402) και τον πόλεμο των γιων του για τη διαδοχή (1402-13), κατόρθωσαν να ανασυστήσουν την επικράτεια και να την επεκτείνουν. Ο Μεχμέτ Β΄ (1451-81) δεν πέτυχε απλώς να κυριεύσει την πρωτεύουσα της πάλαι ποτέ ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, αλλά να δημιουργήσει εκείνες τις δομές που θα επέτρεπαν την επιβίωση της Οθωμανικής.

5.1 Παράγοντες επιτυχίας

Το ζήτημα της εμπέδωσης της οθωμανικής κυριαρχίας στα Βαλκάνια (όπως και αργότερα εκείνο του κλονισμού της) είναι πολύπλευρο και πολυδιάστατο και δε σχετίζεται μόνο με την πολιτικοκοινωνική κατάσταση στα Βαλκάνια του ύστερου 15ου και του 16ου αιώνα, τις ευρύτερες εξελίξεις στην ευρωπαϊκή ήπειρο ή την αντιπαλότητα μεταξύ ορθόδοξης και λατινικής Χριστιανοσύνης, αλλά και με την εσωτερική πολιτική των σουλτάνων. Καίριο ρόλο έπαιξαν μεταξύ άλλων οι εξής παράγοντες:

- *Ενσωμάτωση των αρχοντικών στρωμάτων της Βαλκανικής:* Με εξαίρεση τους ενήλικους άνδρες των δυναστικών οίκων και τους άρχοντες που αντιστάθηκαν ή εξεγέρθηκαν, οι οποίοι και εκτελέστηκαν, οι σουλτάνοι ενσωμάτωσαν στον στρατό και την επαρχιακή διοίκηση τη Βαλκανική αριστοκρατία και τους ντόπιους στρατιωτικούς αρχηγούς. Στις επόμενες γενιές οι περισσότερες από αυτές τις οικογένειες εξισλαμίστηκαν και αφομοιώθηκαν στην οθωμανική άρχουσα τάξη. Παραδειγματική λειτουργία είχαν αναμφίβολα οι περιπτώσεις διαφόρων Βαλκάνιων πριγκίπων που εξισλαμίστηκαν και υπηρέτησαν ως οθωμανοί αξιωματούχοι: Σκεντέρ μπέης Σισμάν, γιος του τελευταίου ηγεμόνα του Τυρνόβου, Μεσίχ πασάς και Χας Μουράτ πασάς Παλαιολόγοι, ανιψιοί του τελευταίου Βυζαντινού αυτοκράτορα, Σκεντέρ μπέης Τσερνόγιεβιτς, γιος του τελευταίου πρίγκιπα του Μαυροβουνίου, Αχμέτ πασάς Χερσέκζαντε, αδελφός του τελευταίου δούκα της Ερζεγοβίνης, κ.ά.
- *Αναγνώριση των μοναστικών ιδρυμάτων και των ορθόδοξων εκκλησιαστικών δομών:* Από την αρχή της επέκτασής τους στα Βαλκάνια οι Οθωμανοί αναγνώρισαν τα μοναστήρια, το φορολογικό τους καθεστώς και την έγγαιο ιδιοκτησία τους, εξασφαλίζοντας έτσι την επιβίωση και τη συνέχιση του

ποιμαντικού τους έργου. Η αναγνώριση των ορθόδοξων εκκλησιαστικών αρχών, με κορυφαία πράξη την ανασύσταση του πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως με την εκλογή του Γενναδίου στον πατριαρχικό θρόνο, έδωσε στους σουλτάνους ένα πολύ αποτελεσματικό εργαλείο ελέγχου των ορθόδοξων υπηκόων, ενώ ταυτόχρονα επιβεβαίωσε πλήρως στα μάτια των τελευταίων ότι η οθωμανική εξουσία ήταν προτιμότερη από τη λατινική.

- **Συγκρότηση μιας ιδιαίτερης τάξης οθωμανών αξιωματούχων:** Με τη θεσμοθέτηση του *ντεβσιρμέ* (παιδομάζωμα) ως συγκεκριμένου τρόπου στρατολόγησης νεαρών ανδρών από τους ορθόδοξους χριστιανούς υπηκόους της αυτοκρατορίας δημιουργήθηκε ένα στρώμα αξιωματούχων και στρατιωτών απόλυτα εξαρτημένων από τον σουλτάνο. Στο πλαίσιο του *ντεβσιρμέ*, παιδιά και νέοι, κατά κανόνα ταπεινής καταγωγής, επιλέγονταν για να υπηρετήσουν στο επίλεκτο σώμα των γενιτσάρων ή για να εκπαιδευτούν στις παλατιανές σχολές και στη συνέχεια να υπηρετήσουν στην επαρχιακή ή την κεντρική διοίκηση. Οι νέοι αυτοί εξισλαμίζονταν και αποκτούσαν το κάθεστώς σουλτανικού δούλου (*κουλ*). Έτσι δημιουργήθηκε μια ιδιαίτερη τάξη οθωμανών αξιωματούχων και στρατιωτικών, που ήταν την ίδια στιγμή διακριτοί και από τους χριστιανούς και από τους μουσουλμάνους υπηκόους: από τους χριστιανούς συμπατριώτες τους επειδή ήταν μουσουλμάνοι και από τους μουσουλμάνους ομοθρήσκους τους επειδή ήταν δούλοι του σουλτάνου. Αυτό ενίσχυσε τη θέση της κεντρικής διοίκησης, ενώ ταυτόχρονα επέφερε μια σχετική ισορροπία μεταξύ μουσουλμάνων και χριστιανών *ραγιαδών* (φορολογούμενων υπηκόων), που μετρίαζε τις κοινωνικές εντάσεις. Μετά τα μέσα του 17ου αιώνα, οπότε ο θεσμός του *ντεβσιρμέ* παύει να λειτουργεί, η σχετική αυτή ισορροπία ανατρέπεται πλήρως υπέρ των μουσουλμάνων.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΜΕΛΕΤΗΣ: «PAX OTTOMANICA» (ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΕΙΡΗΝΗ)

Από το L. S. Stavrianos, *The Balkans since 1453*, νέα έκδοση, Νέα Υόρκη: New York University Press, 2000: 112-115. Μετάφραση Ε. Γκαρά.

Ένας από τους πιο συνηθισμένους μύθους για τη βαλκανική ιστορία είναι ότι οι πέντε αιώνες τουρκικής κυριαρχίας ήταν αιώνες συνεχούς τυραννίας και καταπίεσης. Υποστηρίζεται συχνά ότι εκείνη την περίοδο οι χριστιανοί ποθούσαν για ελευθερία και περίμεναν ανυπόμονα την ευκαιρία να ξεσηκωθούν ενάντια στον άπιστο κατακτητή. Αυτή η ερμηνεία αποτυγχάνει να εξηγήσει την πραγματική εξέλιξη των γεγονότων. Οι διάφοροι βαλκανικοί λαοί αναμφίβολα υπερτερούσαν αριθμητικά των Τούρκων. Ζούσαν σε συμπαγείς ομάδες και διατηρούσαν τις γλώσσες και τις θρησκείες τους. Αν καταπιέζονταν κι ήταν έτοιμοι να ξεγερθούν, θα είχαν προκαλέσει μεγαλύτερα προβλήματα στους Τούρκους απ' ό,τι συνέβη στην πραγματικότητα. Στο μεγαλύτερο διάστημα αυτής της περιόδου ωστόσο, οι Τούρκοι αντιμετώπιζαν μικρότερα προβλήματα στη διακυβέρνηση των χριστιανών τους υπηκόων στα Βαλκάνια απ' ό,τι με τους μουσουλμάνους υπηκόους τους στη [Μικρά] Ασία.

Η εξήγηση είναι ότι ο ερχομός των Τούρκων υπήρξε για πολλούς βαλκάνιους χωρικούς μάλλον ευεργέτημα παρά καταστροφή. Οι Βυζαντινοί αυτοκράτορες, έλληνες δεσπότες, φράγκοι αριστοκράτες, βενετοί άρχοντες και βούλγαροι ή σέρβοι ηγεμόνες που προηγήθηκαν, είχαν επί δύο αιώνες ρημάξει τη χερσόνησο με ακατάπαυστους πολέμους

και σκληρή εκμετάλλευση. Οι οθωμανοί κατακτητές εξαφάνισαν αυτές τις δυναστείες και τις άρχουσες τάξεις και έβαλαν τέρμα στις διαμάχες και τις απαιτήσεις τους. Αυτό δε σημαίνει ότι η οθωμανική εισβολή ήταν μια ευχάριστη ή ανώδυνη εμπειρία. Οι σφαγές και οι μαζικές αιχμαλωσίες ήταν εξαιρετικά συχνές. Αλλά από τη στιγμή που πέρασε το σοκ της κατάκτησης, η κατάσταση των υποτελών πληθυσμών στις περισσότερες περιοχές άρχισε να βελτιώνεται.

[...]

Μπορούμε να συμπεράνουμε ότι οι Τούρκοι κυριάρχησαν στα Βαλκάνια για τόσο μεγάλο διάστημα επειδή ανταποκρίνονταν σε ικανοποιητικό βαθμό στις ανάγκες των υποτελών πληθυσμών τους. Σε κατοπινούς αιώνες οι διοικητικοί τους θεσμοί χειροτέρεψαν και έγιναν διεφθαρμένοι και καταπιεστικοί. Ωστόσο μέσα από αυτή την εξέλιξη η οθωμανική κυριαρχία έγινε λιγότερο επικίνδυνη για τους βαλκανικούς λαούς. Δεν απειλούσε την εθνική τους ταυτότητα και συνοχή. Η αναποτελεσματικότητα και η πλαδαρότητά της εξάλειψε την πιθανότητα απειθικοποίησης και διασφάλιζε το μέλλον των υποτελών χριστιανών.

Η σημασία αυτού του ζητήματος γίνεται σαφής αν συγκρίνουμε τη διακυβέρνηση των Τούρκων στην ενδοχώρα με εκείνη των Βενετών στα νησιά και την Πελοπόννησο. Οι Βενετοί απαιτούσαν πολύ υψηλότερους φόρους, δεν επέτρεπαν την αυτοδιοίκηση, έλεγχαν αυστηρά το εμπόριο και ενθάρρυναν τον προσηλυτισμό. Η διακυβέρνησή τους ήταν πιο καταπιεστική και πιο απεχθής σχεδόν σε όλες τις πλευρές της. [...]

Η βενετική κυριαρχία δεν ήταν μόνο πιο καταπιεστική, αλλά και πιο απειλητική. Οι Βενετοί υποκινούσαν έριδες μεταξύ των υπηκόων τους, σκόπιμα και αποτελεσματικά. Αντιμετώπιζαν γενναϊόδωρα τους αριστοκράτες γαιοκτήμονες, επιτρέποντάς τους να διατηρούν τις γαίες και τους τίτλους τους. Οι τελευταίοι ανταποκρίνονταν με το να ταυτίζονται περισσότερο με τους ξένους αφέντες παρά με τους ίδιους τους συμπατριώτες τους. [...]

Οι Τούρκοι, αντίθετα, ενίσχυσαν άθελά τους τη συλλογική αλληλεγγύη των υπηκόων τους. Το έκαναν με το να τους παραχωρήσουν μεγάλο βαθμό κοινοτικής αυτονομίας, με το να θεσπίσουν ρυθμίσεις που διαχώριζαν τους μουσουλμάνους από τους μη μουσουλμάνους, και με το να εξαλείψουν τις ντόπιες αριστοκρατίες. Η τελευταία πολιτική στέρησε από τους βαλκάνιους πληθυσμούς τους ηγέτες τους, αλλά επίσης τους ελευθέρωσε από την κοινωνική διαφοροποίηση και πάλη. Στη διάρκεια των μακρών αιώνων της οθωμανικής κυριαρχίας [οι βαλκανικοί λαοί] συνέχιζαν να υφίστανται ως αγροτικές μάζες –διακριτές, ομοιογενείς και ενιαίες.

Έχει ενδιαφέρον να κάνουμε εικασίες για το πόσο διαφορετική θα μπορούσε να είναι η βαλκανική ιστορία αν οι Τούρκοι είχαν ακολουθήσει την πολιτική του «διαίρει και βασίλευε» των συγχρόνων τους Βενετών ή την επίσης σύγχρονη δυτική πολιτική της υποχρεωτικής θρησκευτικής συμμόρφωσης. Και τα δύο θα είχαν ενισχύσει πάρα πολύ την κυριαρχία τους στη χερσόνησο. Το γεγονός ότι δεν υιοθέτησαν τίποτε από τα δύο εξηγεί σε μεγάλο βαθμό γιατί οι βαλκανικοί λαοί μπόρεσαν να διατηρήσουν την ενότητα και την ταυτότητά τους, και τελικά να κερδίσουν την ανεξαρτησία τους.

Συμπερασματικά, θα πρέπει να απορρίψουμε τον μύθο των πέντε αιώνων «σκότους και σκλαβιάς» και να τον θεωρήσουμε μέρος της λαογραφίας των βαλκανικών εθνικισμών. Η τουρκική κυριαρχία στην πρώιμη περίοδο ήταν από πολλές πλευρές αξιόπαινη. [...] Η επιδείνωση της οθωμανικής αυτοκρατορικής δομής [σε κατοπινούς αιώνες] επηρέασε

αναπόφευκτα τους υποτελείς πληθυσμούς. Σε αντίθεση με την παλαιότερη πειθαρχία και αποτελεσματικότητα, τώρα βρίσκονταν να υφίστανται την αρπακτικότητα των κυβερνητικών αξιωματούχων και τη βία των ανεξέλεγκτων στρατιωτών και των ληστρικών συμμοριών. Στην πραγματικότητα η μοίρα των χριστιανών εκείνη την εποχή δεν ήταν χειρότερη από των μουσουλμάνων. Αλλά ο αυτοκρατορικός εκφυλισμός δεν είναι φαινόμενο αποκλειστικά της τουρκικής κυριαρχίας. Και δεν πρέπει να του επιτρέπουμε να συσκοτίζει τον ρόλο και τη σημασία της *Pax Ottomanica* στην ιστορία των Βαλκανικών λαών.

6. Επιλεγμένη Βιβλιογραφία

- Castellan, Georges, *Η ιστορία των Βαλκανίων (14ος-20ός αι.)*, μτφρ. Β. Αλιφέρη, Αθήνα: Γκοβόστης, χ.χ.
- İnalçik, Halil και Donald Quataert (επιμ.), *Οικονομική και κοινωνική ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, τ. Α΄: 1300-1600*, μτφρ. Μ. Σαρηγιάννης, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2008.
- Κατσόβσκα-Μαλιγκούδη, Γιάννα, *Οι Σλάβοι των Βαλκανίων: Εισαγωγή στην ιστορία και τον πολιτισμό τους*, Αθήνα, 2004.
- Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, Μαρία, *Οι Βαλκανικοί λαοί: από την τουρκική κατάκτηση στην εθνική αποκατάσταση (14ος-19ος αι.)*, Β΄ έκδ., Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 2000.
- Σφέτας, Σπυρίδων, *Εισαγωγή στη Βαλκανική ιστορία, τ. Α΄: Από την οθωμανική κατάκτηση των Βαλκανίων μέχρι τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο (1354-1918)*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 2009.
- Σταυριανός, Λ. Σ., *Τα Βαλκάνια από το 1453 και μετά*, μτφρ. Ε. Δελιβάνη, Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 2007.
- Sugar, Peter F., *Η νοτιοανατολική Ευρώπη κάτω από οθωμανική κυριαρχία (1354-1804)*, μτφρ. Π. Μπαλουξή, 2 τ., Αθήνα, 1994.